

Suomalaisen politiikan kaamos?

Arvioita Leif Salménin teoksesta *Talvinen yksinpuhelu*

(Leif Salmén: **Talvinen yksinpuhelu**. Alkuteos Vintermonolog, Dagbok från tredje republikens Suom. Rauno Ekholm. Helsinki: Tammi 1987, 220 s.)

POLIITTISEN POEETAN KOLME MUUSAA

Talvisen yksinpuhelun ilmiöllä kuohuu politiikan päiväntapahtumien likainen pintavahto ja yksinpuhelijan kriittiset arvot. Vastassa ovat valtio ja markkinatalous:

Jokainen, joka on seurannut tämän hienostuneen korporatiivisen suomalaisen systeemin syntyä, tietää, ettei valtio suinkaan muodosta markkinatalouden vastapainoa, vaan päinvastoin tukee sitä — myös sen yhteiskunnallisesti tuhoisimmassa muodossa. . . Niinpä valtion selvitys- ja hallintokoneisto huolehtii suur-yritysten kenttäpalvelusta. Valtio tarjoaa palveluksiaan, että itsensä pääoman uusintamisprosessi jatkuisi häiriöttä. (27. 1. 1987.)

Yksinpuhelijan mukaan yhä »väkivaltaistuneempi yhteiskunta harjoittaa itseterapiaa . . . kieltämällä ne mekanismit, jotka pohjimmiltaan muodostavat . . . yhteiskunnan elinhermon: voitonhimon, arvoniihilismin, *laissez-faire* -asenteen.» (2. 12. 1986.) Talvinen yksinpuhelija soveltaa myös mallia, jonka mukaan kapitalismi uusintaa itseään alistaen ihmisen tavaraksi ja välikappaleeseen (9. 2. 1987).

Yksinpuhelun mukaan jako A- ja B-luokan kansalaisiin kärjisty (24. 1. 1987), ja kansalaiset kokevat politiikan tekemisen muodot itselleen kovin vieraisiksi (17. 2. 1987, 5. 4. 1987). Poliitikot mystifioivat sanottavaansa ja pettävät, valehtelevat, harhauttavat ja vääristelevät aivan tietoisesti (25. 11. 1986). Yhteiskunta tunnustaa vain sellaiset »hyvät vihollisensa» kuin huumeet, AIDS, rattijuoppous ja alkoholismi, joilla yhteiskunnan perusongelmat voidaan kätkeä, vahvistaa valvontakoneistoa ja suunnata kansalaisten huomio vaarattomaan suuntaan (18. 1. 1987). Vihreätkään eivät yksinpuhelijalle edusta kuin antirationalismia (8. 1. 1987). Mursiko hyvien idän-suhteiden muodostuminen aikanaan kansakunnan älyllisen ja henkisen selkärangan? Näin yksinpuhelija myös kysyy. (17. 2. 1987.)

Likainen vaahto, rapaiset soutajat

Suomalaisen politiikan likaisessa pintavaahdossa soutavat talvisen yksinpuhelijan mukaan politiikan avainhenkilöt. Keskushenkilöksi nousee Paavo Väyrynen, syntipukkisyndrooman uhri, kaltaisiaan »vain hiukan köm-

pelömpi — tai alastomampi, vilpittömämpi». (25. 2. 1987.) »Väyrysinho» on »suomalaisen politiikan absurdi käyttövoima» (19. 4. 1987). Väyrynen on kuitenkin poliitikoista tietoviisain ja pysyy horjumattomimmin linjaltaan (15. 3. 1987).

Suomalaisen politiikan likavesissä ajelehtivat yksinpuhelun mukaan myös tosielämää kokematon mutta idealistinen »poliittinen broileri» Harri Holkeri (30. 4. 1987), pelkäsi politiikasta kiinnostuneeksi amatööriksi jäävä Ilkka Suominen (4. 3. 1987) sekä sosiaalimonetarismis- saan Holkeria aatteiltaan muistuttavat Mauno Koivisto, Seppo Lindblom, Rolf Kullberg ja Kalevi Sorsa. Koivisto osaa analyysin mukaan kyllä tarvittaessa olla Kekkostakin kekkosmaisempi valtaa käyttäessään (30. 4. 1987). Hän on jopa poliittisen lintuparven varsinainen petolintu. Pulmusena vaaliriemun, -riehan ja -ruljanssin yläpuolelle liihottelee Kristiina Halkola, ja miltei yhtä puhtain sulin selviävät suorapuheiset ja selkeät Christoffer Taxell ja Paavo Lipponen (23. 2. 1987), mutta laskettelepa rapaveden aallonharjoja pitkin varsinainen sekasikiökin, Jörn Donner (31. 3. 1987).

Kun politiikka sielun hirmuttaa . . .

»Maailma sielun hirmuttaa», kirjaili aikanaan Mikael Agricola. Talviselle yksinpuhelijalle maailma on politiikan maailma, ja tämä maailma tuottaa toivotonta surua. Jopa tästä maailmasta kertovat omat päiväkirjan rivit masentavat (25. 4. 1987). Se ettei yksinpuhelija peitä omia tunnereaktioitaan kertoo, että hän panee myös itsensä poliittisena subjektina peliin.

Talvisen yksinpuhelijan matka alkoi vuonna 1952 Helsingin Kruununhaasta, jossa hänen mukaansa vielä tuolloin eli patriisien joukossa myös plebeijejä (19. 1. 1987). Matka johti 1960-luvun onnen aikaan, joka opetti »tuntemaan naisen, politiikan ja kirjat», ja päähenkilö päätyi pian »taistolaisiin» agitaatio- ja propagandatehtäviin (20. 2. 1987). Epäilykset alkoivat kyteä jo vuoden 1973 tienoilla, vaikka yksinpuhelijan SKP:n jäsenkirja siirtyikin historiaan vasta vapun kunniaksi 1986 (11. 2. 1987).

Yksinpuhelijan matka ei välttämättä ole ollut pidempi eikä ehkä kivisempikään kuin esimerkiksi jonkun sellaisen ikätoverin kuin tämänkertaisen muusanmetsästäjän Sydän-Suomen maaseudun virkamiesperheestä lähtenyt polku. Paljon talvisen yksinpuhelun viehätystä piilee silti samastumisen ja vertailun mahdollisuuksissa. Kukapa ei haluaisi annosta nostalgialla.

Siinä missä talvinen yksinpuhelija sai luonnesyistä ja älyllisillä perusteilla kyllikseen »taistolaisesta» karelianis-

mista, stahanovilaisuudesta ja »demokratische deutsche reista», (11. 2. 1987), ulkopuolisempi, vähemmän intellektualisoiva ja kokemattomampi ikätoveri saattoi tuskaantua siihen, että vastaukset olivat valmiina myös kysymyksiin joita ei edes osannut kysyä tai että niin moniaalla vyöryi vastaan sinipaitaisten kaaderirivien suorastaan kouriintuntuvan konkreettinen ja läpitunkematon massa. Talvisesta yksinpuhelijasta tuli lopulta sitoutumaton mutta silti poliittinen henkilö, ammattirooliltaan poliittinen toimittaja, mutta myös paljon muuta.

. . . taide sielun lepyttää

»Ainoa, mitä voimme tehdä, on olla vapaita», päätyy Talvinen yksinpuhelu (3. 5. 1987). Jo yksinpuhelijan poliittinen desilluusio johti hänet tällaisen eksistentialistisen individualismin suuntaan (11. 2. 1987). Thomas Mannin *Taikavuoren* henkeä ja aistillinen *dolce far niente* pilkahtaa myös esiin useissa kohdin (esim. 8. 4. 1987).

Henkevyuden ja aistillisuuden ihanteet tulevat esiin myös yksinpuhelijan taideideaalissa kytkeytyen samalla hänen arvosteluunsa suomalaista politiikkaa kohtaan. Sitä »mukaa kun vihreän liikkeen ja muiden fanaatikkojen jäljessä seuraava puritaanisuus on levinnyt, on aistillisuus . . . kadonnut nyky-yhteiskunnasta.» (18. 2. 1987.) »Väärää» aistillisuutta taiteessa ovat puolestaan teatterikorkeakoulun postavantagardistiset ja -modernistiset keilut tai »vieraantunut seksuaalisuus, à la Rosa Liksom tai Esa Sariola, ja oidipaalin frustraatio, kliinisesti analysoitu ns. naiskirjallisuudessa». »Oikeaa» aistillisuutta kuvaa Brechtin näytelmässä esitetty, päähenkilöä *Galileo Galileita* koskeva arvio:

Hänen ajattelunsa kumpuaa aistillisuudesta. Vanhalle viinille tai uudelle ajatukselle hän ei voinut sanoa ei (18. 2. 1977.)

Henkilökohtainen on poliittista yksinpuhelijallekin eikä hän siis arvostele vain muita tai koko yhteiskuntaa jonkinlaisesta vääränä pitämästään sublimateiosta. Yksinpuhelija ei ole kuitenkaan pystynyt panemaan koko »programmiaan» toimeen. Henkilökohtaisesta aistillisuudesta hän joutunee arvioimaan vielä jäävänsä surressaan, että polttaa liikaa tai juo liikaa — ilmeisesti muutakin kuin galileilaista vanhaa ja arvattavasti myös hyvää viiniä (19. 1. 1987). Ehkei hän ole vielä onnistunut erottamaan omaa henkilökohtaista miehenä olemistaan kokemuksistaan yleisestä ihmisenä olemisestaan.

Talvisen yksinpuhelijan voi arvata pääsevän toteuttamaan aistillisuuden periaatteita myös julkisissa rooleissaan: »Jos valitsee . . . tv-työn ja kirjojen julkaisemisen, on ekshibitionisti, niin ikävältä kuin sen myöntäminen ehkä tuntuukin.» (24. 2. 1987.) Kanava aistillisuudelle on myös poliittinen komedia ja satiiri; niitkin yksinpuhelija harjoittaa (8. 4. 1987). Onhan nauru keskeisiä aistillisuuden muotoja, jos Freudin massapsykologiaan ja vit-

sien analyysiin on uskomista. Naurun harvinaisuus politiikassa on suorastaan oireellista. Oireellista se on muuten myös tieteessä, jossa tärkeily ja vakavasti otettavuus on suorastaan elinehto.

»Toivo on kuten tavallista kirjallisuudessa», yksinpuhelija kirjoittaa päivänpolitiikan painaessa mieltä (25. 4. 1987). Toivoa tai ainakin ajattelemisen aihetta yksinpuhelijalle antaa hieman yllättäen ja odottamatta myös Raamattu, jota hän sanoo toisinaan lukevansa (26. 4. 1987). Yksinpuhelija ei tosin liene ainoa isä, jonka mieleen lapsen sairastaessa johtuu ankea ajatus, ettei »jumalia ole ihmisen maailmassa.» (25. 12. 1986.) Kehä Mikael Agricolaan sulkeutuu: Agricolan mukaan maailman »hirmutaman» sielun lepyttää juuri Jumala.

Jumaluusopilliset pohdiskelunsa yksinpuhelija yhdistää *Louis Althusserin* ideologiateorian näkemyksiin siitä, kuinka niin kristinuskon kuin muidenkin ideologioiden »ydin on siinä, että Jumala puhuu ihmiselle, huutaa ihmistä». Ideologia siis tavallaan antaa ihmiselle nimen ja tekee »suurena», »kompetenssin» antavana Subjektina subjektin ihmisestä, joka suostuu sanomaan kristilliseen tapaan »amen». Tähän yksinpuhelija rinnastaa ihmisen, joka lausuu: »On lottovoitto syntyä suomalaiseksi». »Kun olet lausunut 'aamenesi' tällaiselle väittämälle, vallanpitäjät voivat tuntea itsensä rauhallisiksi. Sitä varten tämä ilmaisu on myös luotu.» (26. 4. 1987).

Huojuva talo: Yksinpuhelun käytännön teoria politiikasta

Talvisella yksinpuhelijalla on kiteytynyt ja monitasoinen kuvaileva ja normatiivinen »käytännön teoria» politiikasta, taiteesta ja yksinpuhelijan omasta subjektin roolista. Tämä teoria ei ole aukoton kuten se olisi, jos subjektin valinnan vapaus rajoitettaisiin toimintaan välttämättömyyksiin mukaan. Tuolloin toiminta välttämättömyyksiä vastaan olisi irrationaalista. Ideologian kutsuun myönteisesti vastanneelle tarjottaisiin arvattavasti aukoton käsitys välttämättömyyksistä. Tällaisiin vaatimuksiinkin saattoi yksinpuhelijankin »taistolaisuus» kaatua.

Yksinpuhelija on nyttemmin omaksunut individualistisen ja voluntaristisen moraalin, jonka mukaan hän saattaa korkeintaan velvoittaa itsensä tiettyjen asioiden puolestamiseen. Tämä synnyttää vastineen teologiselle ongelmalle, jossa ainoa tarjottu malli subjektin suhteelle uskonnollisiin ja siis »suureen» Subjektin on henkilökohtainen usko.

Yksinpuhelijan individualismi tekee hänen *sitoutumisen* aktista tietynlaiseen työväenhenkiseen politiikkaan — joskin enää lähinnä vain ay- ja osuustoimintapolitiikkaan — puhtaasti omakohtaisen tahdonvallan asian. Hänen ajamansa työväenhenkinen politiikka jää hieman piirteettömäksi, ehkä siksi, että oikean tuollaisen politiikan määrittely jää yksinomaan hänen omaksi tehtäväkseen. Suhde henkevyuden ja aistillisuuden ja toisaalta työväenpolitiikan välillä jää sekun luonteeltaan ei-välttämättömäk-

si yksinpuhelijan käytännön teoriassa. Aivan yhtä vihkityneesti ja aidosti perustellen ja henkevydestä ja aistillisuudestaan tinkimättä voitaisiin varmaan sitoutua myös tasa-arvohenkiseen sosiaaliliberalismiin tai säätelämättömään, täysin vapaan ja tässä mielessä utooppisen markkinatalouden arvoihin.

Yksinpuhelijan harjoittama politiikan arvostelu on kaksitasoista; työväenhenkisen politiikan kriteerien soveltaminen on vasta edellinen tasoista. Jälkimmäinen taso koostuu avoimuuden, rehellisyyden ja totuudellisuuden vaatimuksista, joita yksinpuhelija kohdistaa lähinnä yksittäisiin poliittikkoihin antaen heille »pisteitä» ammoista ahmavaaralaista »informatiivisuutta» muistuttavien arviointiperusteidensa mukaan.

Talvisessa yksinpuhelussa ilmenevän poliittisen käytännön teorian kaksitasoisuudessa on kysymys ajettujen tarkoitusten ja sovellettujen keinojen suhteesta. Yksinpuhelulle on tavallaan onneksi, että sen yleisarviointi suomalaisen politiikan syvimmästä ja ilmenevimmästä sisällöstä sekä tuon politiikan piilo- ja ilmimuodoista on kielteinen. Tämä helpottaa arviointia, jotka voivat siis kohdistua vain jokseenkin vääräksi katsottujen tarkoitusprien ajamiseen joko puhtain tai sitten peräti myrkytetyin aseina. Jos sen sijaan »oikeaa politiikkaa» yksinpuhelijan mielestä laajasti Suomessa harjoitettaisiin, nousisi esiin klassinen kysymys siitä, pyhittääkö tarkoitus kenties keinoja ja jos pyhittää, mitä keinoja ja kuinka laajalti.

Teorian kolme muusaa

Talvisen yksinpuhelun käytännön teoriaan politiikasta sisältyy kaiken kaikkiaan kolme pääosaa: sisällöllinen, muodollinen ja henkilökohtainen osa, jotka ovat keskenään vain löyhästi sidoksissa. *Sisällöllisen teorian* perustana ovat ne tavallaan »luonnonoikeudelliset» arvot, joita voidaan löytää omaksutun työväenhenkisen politiikan taustalta, kuten voitonhimon suitsiminen työtekevien edun nimessä, voimakas arvotietoisuus ja -suuntautuneisuus arvonihilismien asemasta sekä jämäkkä ohjausote yhteiskunnan kehitykseen sen sijaan, että vain sopeuduttaisiin ja »annettaisiin mennä».

Talvisen yksinpuheluun sisältyvä *muodollinen* käytännön *teoria* politiikasta on eräänlainen politiikan peliteoria, teoria politiikasta toimintana, joka tapahtuu tiettyjen muodollisten, toimintatapoja ja harjoitettua viestintää koskevien kirjoitettujen ja kirjoittamattomien ja pääosin moraalisten sääntöjen mukaan. Kaksi talvisen yksinpuhelun poeetan muusista on näin ollen poliittista: ensiksi työväenhenkisten arvojen kiivas jumalatar ja toiseksi eräs klassisen lainjumalattaren kaksoissisarista, joka hänkin silmät sidottuina punnitsee vaakansa kupeissa oikeaa ja väärää.

Käytännön politiikan teorian sisällöllisen ja muodollisen osan rajoissa talvisen yksinpuhelija paikantaa itseään poliittisena subjektina, jolla on yhtäältä edellisetä muu-

salta — »Subjektilta,» — saatu poliittinen lähetystehtävä, toisaalta jälkimmäisen muusan — »Subjektin,» — antama tuomarin rooli politiikan pelisääntöjen vartioijana. Poliittisessa lähetystehtävässään yksinpuhelija sijoittuu lähelle samaa tasoa, jolla politiikkaakin harjoitetaan rinnastuen siten poliittikkoihin (vain) eräänä mielipiteiden esittäjänä. Tuomarin rooli on roolina lähetystehtävää voimakkaampi, sillä se sallii asettumisen politiikan pelikentän ulkopuolelle joskin vain pelisääntöjen rikkomuksia muodollisilla perusteilla arvostelemaan.

Talvisen yksinpuhelijan käytännön politiikan teorian *henkilökohtainen osa* turvaa suhteellisuuden tajua teorian sisällöllisen ja muodollisen osan mukaisissa rooleissa sekä avaa henkilökohtaista pakotietä umpikujatilanteista. Kolmas talvisen yksinpuhelijan muusista — »Subjektin,» — on henkilökohtaisin ja salatuin. Kolmas muusa saa aikaan autonomisuutensa uskon subjektin uskon autonomisuuteensa, ja tämän uskon lähteenä on puolestaan se subjektin sisäinen monitasoisuus ja jakautuneisuus, joka ilmeisesti synnyttää yksinpuhelussakin aistillisuuden ja henkevyuden samanaikaisen ja kiintoisesti jännitteisen korostuksen.

Talvisen yksinpuhelun käytännön yhteiskuntateorian henkilökohtaiseen osaan sisältyy keskeinen poliittisen toimittajan ja yleensä kriittisen intellektuellin asemaa koskeva sokea pilkku. Tosin korostetaan, että poliittinen journalismi »toimii kaikilla tasoilla toimittajien ja toisaalta päättäjien, poliittikkojen ja viranhaltijoiden yhteispeleissä», jota ilman »maassa . . . ei ilmesty yhtään lehteä». (9. 3. 1987.) Sen sijaan jää pohtimatta, mistä on kysymys, jos suomalaisessa yhteiskunnassa sentään sallitaan kritiikki ja vieläpä rohkaistaankin sitä, tehdään siitä jopa liiketoimintana kannattavaa ja palkitaan sen tekijät ei vain väikentemistä vaan myös aktiivisuudesta kritiikissä. Miksi liberalismi ja »glasnost» lyövät tässä kättä? Onko kahlitsemattomassa poliittisessa journalismissa kysymys erityisen tehokkaasta yhteiskunnan varaventiilistä, vai onko journalismi tieteesen ja taiteeseen rinnastuva ennustamattomuudessaan ja haavoittuvuudessaan ongelmallinen mutta juuri siksi kiintoisa ja toiveitakin herättävä käytäntö?

Käytännön politiikan teorian Talvisessa yksinpuhelussa ei tarvitse hävetä verrattuna politiikan tutkijoiden tieteellisiin teorioihin tai niihin suppeisiin käytännön teorioihin, joita eräät poliitikot ovat rohjenneet esittää ainakin muistelmissaan. Olipa samaa mieltä tai ei yksinpuhelijan kanssa suotavista, politiikassa ajettavista sisällöllisistä arvoista tai suomalaisen politiikan nykytilasta, voi mielihyvin yhtyä siihen, että politiikka on sekä sisällöllisten arvojen, muodollisten toimintasääntöjen että omakohtaisen paneutumisen asia, kunhan vielä itse kukin voitaisi oman sokeutensa omalle älykön roolilleen.